

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ ЗЕРНА

Зерновий ринок включає в себе практично всі елементи ринкових відносин, ефективність його функціонування впливає на рівень розвитку продовольчих ринків країни. З урахуванням масштабів і повноти елементів економічних відносин зерновий ринок може виступати в якості своєрідної моделі розвитку для інших ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продуктів харчування, а в сучасних умовах зернове виробництво може стати ключовим елементом в організаційно-економічному механізмі виходу АПК на європейські ринки. Мультиплікативний ефект від розвитку зернового ринку дає можливість підвищити ефективність функціонування комплексу в цілому, оскільки стабільне виробництво зерна є важливою складовою формування доходної частини бюджету в результаті надходження податків від його переробки та реалізації, використання як сировини у харчовій та переробній промисловості, а також накопичення для самої зернової галузі [3, с. 21]. Наведене свідчить про вагомий роль ринку зернових культур у розвитку аграрного сектора економіки України. Водночас існуючі тенденції до зниження рентабельності зерновиробництва, поглиблення нерівномірності розподілу доходів між товаровиробниками та посередниками, посилення залежності аграріїв від зернотрейдерів, які сьогодні контролюють переважну частину товаропотоків зерна та істотно впливають на внутрішню цінову політику, зростання розриву між імпортними та експортними цінами зернових культур обумовлюють об'єктивну необхідність пошуку інноваційних шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Останніми роками у зерновому господарстві України намітилася тенденція до нарощування обсягів виробництва. Площа посіву пшениці під урожай у 2015 році становила майже 6144,5 тис. га, що на 4,3% менше ніж у 2014 році. Найбільшими регіонами з вирощування пшениці є Запорізька (563,6 тис. га), Одеська (545,5 тис. га), Дніпропетровська (487,6 тис. га), Херсонська (478,7 тис. га) області. На початок серпня 2015 року в Україні намолочено 36700000 т ранніх зернових, а це майже 50% від прогнозу збору зернових нового врожаю. Станом на 3 серпня 2015 р. ранні зернові та зернобобові культури обмолочені на площі 8,7 млн. га (85% від прогнозу) при урожайності – 34,6 ц/га (що відповідає рівню 2014 р.). На кінець 2014/2015 маркетингового року визначено, що він став рекордним за обсягом зібраного врожаю зернових в Україні. Згідно з даними Міністерства аграрної політики і продовольства, в 2014/2015 МГ аграрії зібрали майже 63800000 тонн зерна і зернобобових культур (без урахування Криму), що на 2,4% більше, ніж торік. Попередній рік також був рекордним, тоді Україна збрала близько 63 млн тонн. Доречно зазначити, що минулий маркетинговий рік відмічено високими показниками експорту зернових на зовнішні ринки. Згідно з офіційною статистикою, за кордон було відвантажено 34800000 тонн зернових. Для порівняння, в 2013/2014 МР експорт зернових становив 32400000 тонн, а в 2012/2013 МР – всього 22850000 тонн [3].

Вже третій рік поспіль Україна входить у трійку основних експортерів зерна. Високі врожаї слугували високому експорту. Загальна вартість експортованого зерна у 2013 році склала 6371326 тис. дол. США (10,07% вартості експортованих товарів у 2013 році), серед яких : пшениця – 201846 тис. дол., ячмінь – 18315 тис. дол., кукурудза – 749759 тис. дол. [2].

Високий врожай зернових сприятиме нарощуванню експорту. Проте, є деякі проблеми на шляху збільшення експорту. До таких проблем першу чергу відносяться стан логістичної та транспортної інфраструктури, які потребують значних інвестицій. В Україні недостатня потужність залізниць. У 2012 році, коли трейдери почали активно направляти зерно в порти, заявки на вагони надавалися лише на 30-40% потреби. За даними УНІАН у парку діяло 12 тисяч вагонів-зерновозів. У 2014 р. цифра коротилася на 1-1,5 тис. через закінчення терміну експлуатації. Експортні поставки розвантажують внутрішній ринок і зменшують пропозицію зерна при стабільному попиті. Виходячи з таких міркувань, побудовано статистичну модель рентабельності зерновиробництва, яка має вигляд:

$$R_i = a_0 + a_1(W_i + W_{i-1} - kE \cdot E_i), \quad (1)$$

де a_0, a_1 – коефіцієнти, які визначаються за методом найменших квадратів;

W_i, W_{i-1} – валові збори зернових за останні роки;

E_i – експорт за маркетинговий рік, що передуює врожаю W_i ;

kE – коефіцієнт впливу експорту на рентабельність.

kE підбирався з міркувань якості та точності моделі.

Модель рентабельності побудована за даними 2004-2013 років і має наступні параметри: $a_0 = 91,00$; $a_1 = -1,08$; $kE = 0,78$; $R = 0,43$.

Значення a -критерію статистичної значущості для коефіцієнтів регресу дорівнюють $a_0 = 3,1$; $a_1 = 2,4$ при критичному значенні $akE = 2,36$, тобто обидва коефіцієнти є значущими. Із залученням статистичної моделі (1) побудуємо прогноз рентабельності зерновиробництва на 2015 рік, використовуючи значення валового збору зернових у 2012 р. $W_{i-1} = 46,2$ млн. т, обсяг експорту зернових на 2012/2013 маркетинговий рік $E_i = 94,06$ млн. т та прогнозне значення валового збору зернових у 2015 році. Для розрахунків були використані наступні співвідношення:

$$P = ZR; C = \frac{Z(R+1)}{Y}, \quad (2)$$

де P – прибуток, грн./га; Z – витрати, грн./га; C – середня ціна на зерно, грн./ц; Y – урожайність зернових, ц/га;

У розрахунках використана одержана нами оцінка середніх витрат на 1 га зернових для 2015 р. в розмірі 2560 грн./га. Офіційні дані про рентабельність зерновиробництва надаються Держкомстатом України після детального опрацювання всіх даних лише навесні наступного року. Аналіз даних показує, що зменшення валового збору зернових веде до підвищення рівня рентабельності зерновиробництва, збільшення ціни на зерно та прибутку. При цьому залежності $R(W_i)$, $P(W_i)$ є лінійними, а залежність ціни від валового збору $C(W_i)$ – нелінійною.

Існуюча практика регулювання національного зернового ринку України не відповідає сучасним потребам збільшення конкурентоспроможності національного зернового сектора, не враховує зміни світового середовища, пов'язані з розвитком світової фінансово-економічної та продовольчої криз, і, як наслідок, не пропонує адекватного викликам інструментарію державного регулювання зернового сектора. Відносна пасивність держави в забезпеченні національних економічних інтересів України на світовому ринку зерна звужує переваги національних зерновиробників у конкурентній боротьбі.

Посилення ролі держави в регулюванні економіки, що відповідає сучасній тенденції всіх провідних держав світу, актуалізує для України потребу формування та забезпечення національної експортної зернової стратегії, орієнтованої на виконання критичних завдань розвитку зовнішньоекономічної складової функціонування зернового сектора та національної економіки в цілому. За відповідною програмою дій може суттєво посилитись роль держави у проведенні збалансованої зовнішньоекономічної політики шляхом активізації державної та приватної ініціативи у забезпеченні зовнішньоекономічних пріоритетів України на світовому ринку зерна. Національну зернову експортну стратегію слід розглядати як комплексну, цілеспрямовану, довготривалу програму дій держави на внутрішньому та зовнішніх зернових ринках, орієнтовану на реалізацію та забезпечення стійкого і всебічного розвитку національного експортного потенціалу зернового сектора з метою його ефективного використання для вирішення стратегічних питань розвитку національної економіки.

Виходячи з відповідної логіки, необхідні такі цільові орієнтири:

- підвищення прибутковості національних зерновиробників на основі використання платоспроможного потенціалу європейського ринку. Ключовим у цьому є збільшення ціни врожаю для національних зерновиробників;
- забезпечення балансу інтересів суб'єктів національного зернового ринку шляхом нормативно-правової гармонізації розподілу прибутків у ланцюгу від зерновиробника до зернотрейдера, а також із урахуванням інтересів національного споживача;
- управління продажами зернової продукції (обсягами, якістю й ціною) на європейському ринку з метою збільшення валютних надходжень в Україну;
- збільшення національної доданої вартості у зерновій торгівлі (через розширення національної участі в стратегічних ланках логістично-транспортних мереж та кінцевому збуті європейському споживачу);
- широке впровадження сучасних прогресивних інструментів постурожайного процесу, в тому числі розширення національних досліджень у відповідних сферах;
- підвищення конкурентоспроможності зернового продукту України (в тому числі за рахунок оптимізації кількісних, якісних та комерційних втрат у зерновому секторі);
- запровадження спільних консорціумних міжнародних проектів у логістично-транспортних ланцюгах та участі у спільному володінні терміналами за кордонами України, організація прямих точок збуту на перспективних зернових ринках окремих країн, розширення торгівлі з іншими країнами ЄС;
- державна підтримка нових концепцій виходу на перспективні локальні європейські ринки;
- стратегічна диверсифікація ринків збуту національного зерна;
- управління захистом вартості національного зерна в умовах недобросовісної конкуренції на світовому ринку (в тому числі через управління національними запасами зерна для оптимізації його вартості у разі кон'юнктурних коливань на світовому ринку);
- забезпечення якості виробництва зернової продукції, шляхом дотримання європейських стандартів;
- забезпечення системності та узгодженості дій суб'єктів національного зернового ринку та державних органів влади у формуванні й реалізації щорічних пріоритетів експортної торгівлі зерном.

Відповідні цілі передбачають, по-перше, закріплення в нормативно-правовому полі відповідного документа (національної зернової експортної стратегії), по-друге, державного оператора як вагомого агента з визначенням його правового статусу, покликаного ринковими методами впливати на цінову динаміку закупівель зерна у національних зерновиробників та реалізовувати закуплені обсяги зерна на зовнішньому ринку, що змістить баланс інтересів на національному зерновому ринку в бік виробництва й забезпечить подальше розширення торгівлі з країнами ЄС.

Список використаних джерел

1. Аналітичний центр «УкрАгроКонсалт» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukragroconsult>.
2. Грицюк П.М. Просторово-часова залежність рентабельності зерновиробництва від урожайності зернових / П.М. Грицюк // Економіка АПК. – 2010. – №10. – С.21-25.
3. Топ-10 експортерів зернових по итогам 2014/2015 маркетингового года [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://delo.ua/business/top-10-eksporterov-zernovyh-po-itogam-20142015-marketingovogo-g-300822/> © delo.ua.